

บทที่ 4

บทวิเคราะห์มาตรการริบทรัพย์ทางแพ่งตามพระราชบัญญัติ ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

4.1 การริบทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทางอาญาตามกฎหมายไทย

4.1.1 การริบทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญา

การริบทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญาแบ่งออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

4.1.1.1 ทรัพย์สิ้นที่ต้องริบโดยเด็ดขาด

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32 บัญญัติว่า

“ทรัพย์ใดที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่า ผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิด ให้ริบเสียทั้งสิ้น ไม่ว่าจะ
จะเป็นของผู้กระทำความผิดและมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่”

บทบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้ศาลต้องมีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สิ้นที่ผู้ใด
ทำเป็นความผิด เช่น เงินตราปลอม และทรัพย์สิ้นซึ่งผู้ใดมีไว้ในครอบครองเป็นความผิด เช่น
ยาเสพติด อาวุธสงคราม เป็นหน้าที่ของศาลที่ต้องมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้ริบทรัพย์เสียไม่ว่าคดี
นั้นจะพิพากษาให้ลงโทษจำเลยได้หรือไม่ก็ตามเพราะสภาพของทรัพย์สิ้นเป็นฐานที่ตั้งของการ
กระทำความผิดในการกระทำหรือมีไว้เป็นความผิดอยู่ในตัวไม่ว่าจะเป็นของผู้ใดก็ตาม

4.1.1.2 ทรัพย์สิ้นที่ต้องริบ ยกเว้นจะเป็นของบุคคลอื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจในการ กระทำความผิด

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 34 บัญญัติว่า “บรรดาทรัพย์สิ้น

(1) ซึ่งได้ให้ตามความในมาตรา 143 มาตรา 144 มาตรา 149 มาตรา 150 มาตรา
167 มาตรา 201 หรือมาตรา 202 หรือ

(2) ซึ่งได้ให้เพื่อจูงใจบุคคลให้กระทำความผิด หรือเพื่อเป็นรางวัลในการบุคคลได้
กระทำความผิด

ให้ริบเสียทั้งสิ้นเว้นแต่ ทรัพย์สิ้นนั้นเป็นของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำ
ความผิด”

ทรัพย์สินตามมาตรา ๓๓ ต้องเป็นทรัพย์สินที่ได้มีการมอบให้แก่กันแล้ว คือต้องมีการส่งมอบแล้วไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามหากทรัพย์สินนั้นเป็นของบุคคลอื่นนอกจากจำเลยและบุคคลนั้นมิได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดศาลจะพิพากษาให้รับทรัพย์สินดังกล่าวไม่ได้

4.1.1.3 ทรัพย์สินที่อยู่ในดุลพินิจศาลที่จะริบ

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 33 บัญญัติว่า

“ในการริบทรัพย์สิน นอกจากศาลจะมีอำนาจริบตามกฎหมายที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะแล้ว ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ริบทรัพย์สินดังต่อไปนี้ด้วย คือ

- (1) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้ใช้ หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หรือ
- (2) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาโดยได้มาโดยได้กระทำความผิด

เว้นแต่ทรัพย์สินเหล่านี้เป็นทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด” แยกพิจารณา ได้ดังนี้

ก. ทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด หมายถึง ทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดได้ใช้เป็นเครื่องมือในการกระทำการอันเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดในการกระทำความผิด เช่น อาวุธปืน มีดดาบ เป็นต้น

ข. ทรัพย์สินที่มีไว้ใช้ในการกระทำความผิด หมายถึง ทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดจัดหาหรือเตรียมหรือพาไปเพื่อใช้ในการกระทำความผิดแต่ยังไม่ได้ใช้เครื่องมือนั้นในการกระทำความผิด โดยอาจเป็นทรัพย์สินที่ใช้เป็นเครื่องมือในการกระทำความผิดโดยสภาพหรือเป็นทรัพย์สินที่เป็นเครื่องใช้สอยทั่วไปในชีวิตประจำวัน แต่ผู้กระทำมีเจตนาที่จะใช้ทรัพย์สินนั้นในการกระทำความผิด

ค. ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาโดยการกระทำความผิด หมายถึง ทรัพย์สินซึ่งผู้กระทำความผิดได้มาจากกระทำความผิด เช่น เงิน ทองคำ เป็นต้น

ทรัพย์สินทั้งสามประการดังกล่าวศาลจะมีคำสั่งให้ริบได้ต่อเมื่อ

- ทรัพย์สินที่มีไว้ใช้หรือเพื่อจะใช้ในหรือได้ใช้การกระทำความผิดนั้นต้องเป็นความผิดที่ต้องกระทำโดยเจตนา

- ทรัพย์สินทั้งสามกรณีต้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับความผิดนั้นโดยตรง มิใช่ทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นความผิดเพราะมิได้ขออนุญาต¹
- ทรัพย์สินที่จะถูกริบต้องมีอยู่ในขณะริบไม่ว่าจะอยู่ในความครอบครองของใครก็ตาม ถ้าทรัพย์สินนั้นสูญหายหรือถูกทำลายไปก่อนแล้วศาลจะมีคำสั่งริบไม่ได้
- ทรัพย์สินนั้นต้องเป็นทรัพย์สินที่ถูกใช้โดยตรงในการกระทำความผิดนั้นหรือเป็นทรัพย์สินที่ได้มาโดยตรงจากการกระทำความผิดนั้น หากผู้ที่ได้ทรัพย์สินนั้นมาได้ใช้ จำหน่าย จ่ายโอนทรัพย์สินนั้นไปก่อนถูกดำเนินคดี ถึงแม้ว่าจะได้สิ่งของหรือทรัพย์สินอื่นมาแทนก็ไม่อยู่ในข่ายของการบังคับที่จะถูกริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาเพราะทรัพย์สินที่ได้มาและจำหน่ายไปนั้นมิใช่ทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดแล้ว ส่วนทรัพย์สินที่ได้มาแทนก็มีใช้ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดนั้นโดยตรง

โทษริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติไว้ในลักษณะเป็นหลักทั่วไปสามารถนำไปใช้กับความผิดอาญาต่างๆทั้งในประมวลกฎหมายอาญาหรือตามพระราชบัญญัติอันมีโทษทางอาญาอื่นๆ ที่มีได้มีกำหนดโทษริบทรัพย์สินไว้โดยเฉพาะเจาะจง แต่โทษริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญายังมีข้อจำกัดในการบังคับใช้ว่าทรัพย์สินที่จะต้องถูกริบนั้นต้องเป็นทรัพย์สินที่ใช้หรือได้มาจากการกระทำความผิดโดยตรง จึงเกิดปัญหาในการบังคับใช้โดยเฉพาะคดีอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่ผู้กระทำความผิด อาศัยช่องว่างทางกฎหมายเปลี่ยนแปลงสภาพทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดโดยการจำหน่าย จ่ายโอน ทำนิติกรรมหรือเอาไปลงทุนในกิจการที่ชอบด้วยกฎหมาย ทำให้ปัญหาการริบทรัพย์สินตามกฎหมายอาญาไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษสำหรับอาชญากรที่มีลักษณะเป็นองค์กรหรืออาชญากรที่มีเทคนิคชั้นสูงในการกระทำความผิดได้ เช่น อาชญากรทางเศรษฐกิจ กระบวนการยาเสพติดค้ายาเสพติด หรือกลุ่มก่อการร้าย เป็นต้น ประเทศไทยจึงได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการนำกระบวนการริบทรัพย์สินอย่างอื่นมาใช้ในประเทศไทย โดยเริ่มต้นใช้กับคดียาเสพติด การริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 แบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ การริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดและการริบทรัพย์สินที่ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

---

¹ณรงค์ ใจหาญ, กฎหมายอาญาว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย
(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2543) น. 56

4.1.2.การรับทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534

4.1.2.1 ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดยาเสพติด ตามมาตรา 19, 20, 21, 22 มีเนื้อหาขั้นตอนโดยสรุปดังนี้

1. ผู้มีอำนาจตรวจสอบ คือ คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าทรัพย์สินของผู้ต้องหารายใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

2. เงื่อนไขในการยึดหรืออายัด คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน จะมีคำสั่งยึดหรืออายัดได้ในกรณีดังต่อไปนี้

ก. ทรัพย์สินนั้นเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

ข. ทรัพย์สินนั้นได้รับโอนมาโดยไม่สุจริต และมีค่าตอบแทน

ค. เป็นทรัพย์สินที่ไม่ได้มาตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางการกุศลสาธารณะ

คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินยังมีอำนาจอายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวจนกว่าคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินจะวินิจฉัยว่าทรัพย์สินใดเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ในกรณีการยึดหรืออายัดปกติคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินสามารถยึดไว้ได้จนกว่าจะมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีแต่ต้องไม่ช้ากว่า 1 ปี หรือจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้อง

3. เมื่อคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินมีมติให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินเพราะเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดยาเสพติด แล้วก็ต้องส่งเรื่องให้พนักงานอัยการฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลให้มีคำสั่งริบทรัพย์สินดังกล่าวตาม มาตรา 27 ถึง มาตรา 29 ต่อไป

4. เมื่อพนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลแล้วพนักงานอัยการมีหน้าที่พิสูจน์ให้ศาลเห็นว่า ถ้าปรากฏจากพยานหลักฐานว่าจำเลยหรือผู้ถูกตรวจสอบเป็นผู้เกี่ยวข้องหรือเคยเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมาก่อน ให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงว่าบรรดาเงินหรือทรัพย์สินที่ผู้นั้นมีอยู่หรือได้มาเกินกว่าฐานะหรือความสามารถในการประกอบอาชีพหรือกิจกรรมอย่างอื่นโดยสุจริต เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด เป็นพยานแวดล้อมกรณีอย่างหนึ่ง

5. จำเลยหรือผู้ถูกตรวจสอบต้องมีภาระการพิสูจน์แก้ข้อเท็จจริงดังกล่าวให้เห็นได้ว่า

ก. ตนเป็นเจ้าของที่แท้จริงและทรัพย์สินนั้นไม่ได้เกี่ยวเนื่องกับการกระทำ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

ข. ตนเป็นผู้รับโอน หรือผู้รับประโยชน์ และได้ทรัพย์สินนั้นมาโดยสุจริตและมี ค่าตอบแทน หรือได้มาตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางการกุศลสาธารณะ

6. เมื่อศาลทำการพิจารณาแล้วเห็นว่าทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับ การทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ก็ให้ศาลมีคำสั่งริบทรัพย์สินนั้นเสีย หรือในกรณีที่มิได้มีผู้ใดยื่นคำ คัดค้านหรือมีแต่มีได้เป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ ก็ให้ศาลไต่สวน จนเห็นว่าคดีมีมูล เห็นได้ว่าทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ก็ให้ศาลมี คำสั่งริบทรัพย์สินนั้นเสีย

ทรัพย์สินที่จะพึงอยู่ในขอบข่ายในการริบทรัพย์สินตามมาตรากรนี้ ต้องเป็นทรัพย์สิน ที่เกี่ยวเนื่องกับการทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเท่านั้น ซึ่งตามพระราชบัญญัติดังกล่าวได้ให้ คำจำกัดความไว้ตามมาตรา 3 ว่า “เงินหรือทรัพย์สินที่ได้รับมาเนื่องจากการทำความผิดเกี่ยวกับ ยาเสพติดหมายความรวมถึง เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาโดยการใช้เงินหรือทรัพย์สินดังกล่าว ซื้อหรือ กระทำไม่ว่าประการใดๆ ให้เงินหรือทรัพย์สินนั้นเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิม ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยน สภาพไปกี่ครั้ง และไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะอยู่ในความครอบครองของบุคคลอื่น โอนไปเป็นของบุคคล อื่นหรือปรากฏตามหลักฐานทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลอื่น” คำนิยามดังกล่าวจึงเห็นได้ว่า ทรัพย์สินที่อยู่ในขอบข่ายการดำเนินคดีในกรณีนี้ คือ

ก) ทรัพย์สินหรือเงินที่ได้มาจากการทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดโดยตรง

ข) ทรัพย์สินหรือเงินอย่างอื่น ที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพจากเงินหรือทรัพย์สินตาม ข้อ. ก

ค) ทรัพย์สินอื่นๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากข้อ ข. ไม่ว่าจะอีกกี่ทอดก็ตาม

ง) และไม่ว่าทรัพย์สินเหล่านั้นจะอยู่ในความครอบครองของผู้อื่น หรือโอนไปเป็น ของบุคคลอื่น หรือปรากฏหลักฐานทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลอื่นก็ตาม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการทำความผิดตาม พระราชบัญญัติมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 เป็นการขยายหลักเกณฑ์การริบทรัพย์สินในประมวลกฎหมายอาญา ให้สามารถริบทรัพย์สินที่ได้มา จากการทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดที่เปลี่ยนแปลงสภาพไปแล้วได้ ไม่ว่าจะมีการ เปลี่ยนแปลงสภาพไปกี่ครั้งก็ตาม

ทรัพย์สินที่อยู่ในข่ายที่ต้องอยู่ในการดำเนินคดีนี้ ต้องมีจุดเริ่มต้นมาจากทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด กล่าวคือทรัพย์สินที่จะต้องถูกริบนั้นต้องเป็นทรัพย์สินที่สกปรกหรือมีความเชื่อมโยงมาจากทรัพย์สินที่สกปรก ศาลจึงจะมีคำสั่งให้ริบได้ แต่หากทรัพย์สินนั้นไม่มีที่มาหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดแล้ว ศาลก็จะมีคำสั่งริบมิได้

ฉะนั้นรัฐโดยคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินต้องดำเนินการติดตามระบุว่าทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัด เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด แม้ในชั้นพิจารณาของศาล หน้าที่ในการพิสูจน์แก้ข้อเท็จจริงอันเป็นพยานแวดล้อมส่วนหนึ่งตามข้อสันนิษฐานถึงความบริสุทธิ์ของทรัพย์สิน อันตกเป็นภาระการพิสูจน์ของผู้ร้องคัดค้านหรือจำเลยก็ตาม แต่ประสิทธิภาพของมาตรการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดยังขึ้นอยู่กับความสามารถของจำเลยที่จะปิดบัง ซ่อนเร้น ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดและขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่รัฐในการติดตามทรัพย์สินสกปรกเหล่านั้น

ดังเช่นกรณี นาย ก. เป็นผู้ค้ายาเสพติดรายใหญ่ ถูกศาลพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิดจริง เมื่อทำการตรวจสอบแล้วพบว่านาย ก. มีทรัพย์สินทั้งสิ้น เงินสด 20 ล้านบาท หุ่นบริษัทจำกัด(มหาชน) แห่งหนึ่ง มีมูลค่าหุ้นจำนวน 40 ล้านบาท ตามการสอบสวนพบว่าหุ้นดังกล่าว นาย ก. ได้รับมรดกมาจากพี่ชายซึ่งทำการค้าขายหุ้นเป็นปกติธุระโดยสุจริต และเงินสดจำนวน 20 ล้านบาทนั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการกระทำความผิด แต่เงินสดดังกล่าวได้มีการยกย้ายถ่ายเท จำหน่ายจ่ายโอนไปยังต่างประเทศ แล้วทั้งสิ้น

ปัญหาคือหากรัฐต้องการจะติดตามทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 ทรัพย์สินที่อยู่ในข่ายการบังคับคดีก็คือเงินสดเท่านั้น ส่วนหุ้นบริษัทจำกัด(มหาชน) นั้นมิใช่ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด จึงไม่อยู่ข่ายทรัพย์สินที่ศาลจะมีคำพิพากษาให้ริบได้ รัฐจึงมีอำนาจเพียงติดตามเงินสดจำนวนดังกล่าวโดยจำต้องผ่านความร่วมมือระหว่างประเทศ ซึ่งมีความยุ่งยากในการดำเนินการและบางกรณีอาจไม่สามารถดำเนินการติดตามทรัพย์สินนั้นได้ จนสุดท้ายนาย ก. พ้นโทษมาแล้วนาย ก. ก็ยังคงมีทรัพย์สินเท่าเดิมคือหุ้นบริษัทจำกัด(มหาชน) ที่อยู่ในประเทศไทยและเงินสดที่อยู่ต่างประเทศ เป็นต้น จึงเห็นได้ว่ามาตรการทางกฎหมายดังกล่าวยังมีข้อโหว่อันจะทำให้ประสิทธิภาพในการทำลายแหล่งเงินทุนของอาชญากรรมเกี่ยวกับยาเสพติดไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลได้

4.1.2.2 การริบทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตามมาตรา

30

ทรัพย์สินตามมาตรา 30 คือ ทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิดหรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ให้ศาลพิพากษาริบ เช่น

- ทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด เครื่องจักรในการผลิตยาเสพติด รถยนต์ที่ใช้บรรทุกยาเสพติด เป็นต้น

- ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดยาเสพติด สารเคมีที่ใช้เป็นส่วนประกอบในการผลิตยาเสพติด

- ทรัพย์สินที่ใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผล ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เช่น โทรศัพท์มือถือ อุปกรณ์สื่อสารอย่างอื่นที่ใช้ติดต่อเพื่อจำหน่ายยาเสพติด เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การริบทรัพย์สินตามมาตรา 30 กำหนดประเภทของการริบทรัพย์สิน โดยขยายจากประมวลกฎหมายอาญา โดยเฉพาะในส่วน of ทรัพย์สินที่ใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิดซึ่งเป็นการอุดช่องว่างของประมวลกฎหมายอาญา²

แต่กระบวนการในการริบทรัพย์สินดังกล่าวเป็นไปตามแนวทางของวิธีการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากล่าวคือ ยึดหรืออายัดไว้ในลักษณะของกลางในคดีเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐาน เมื่อพนักงานสอบสวนทำสำนวนคดียาเสพติดเสนอต่อพนักงานอัยการ พนักงานอัยการจะพิจารณาสำนวนส่งฟ้องคดียาเสพติด ทั้งยื่นคำร้องเพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งริบทรัพย์สินดังกล่าว พร้อมกันหรือในภายหลังก็ได้ และกระบวนการพิจารณาในชั้นศาลเมื่อพนักงานอัยการพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด ใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิดหรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดแล้ว เจ้าของทรัพย์สินจึงมีภาระการพิสูจน์ว่าตน

ก. ตนเป็นเจ้าของที่แท้จริง

ข. มิได้รู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด และ

---

² วสุวภา สุขคตะ, “การติดตามริบทรัพย์สินผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด : ศึกษาเฉพาะกรณีมาตรการบังคับใช้ต่อธนาคารหรือสถาบันการเงิน”, น. 51.

ค. ไม่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีการกระทำความผิดและจะมีการนำทรัพย์สินดังกล่าวไปใช้ในการกระทำความผิดหรือได้ใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิดหรือมิไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด

การริบทรัพย์สินตามมาตราดังกล่าวศาลสามารถริบได้ โดยไม่ต้องคำนึงว่าจำเลยจะถูกพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ เพราะทรัพย์สินดังกล่าวเป็นวัตถุอันตรายโดยสภาพหรือโดยการใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดซึ่งเป็นทรัพย์สินที่เป็นอันตรายในสถานการณ์เฉพาะกรณี ทั้งนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานเพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องกันสังคม เช่นเดียวกับมาตรา 32 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

4.1.3. การริบทรัพย์สินทางแพ่ง ดังที่ปรากฏตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542

มาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 มีปัญหาถกเถียงกันในทางวิชาการไทยว่าการยึดทรัพย์สินกรณีดังกล่าวเป็นเรื่องทางแพ่งหรือทางอาญา³

ความเห็นฝ่ายหนึ่งเห็นว่า เป็นมาตรการทางแพ่ง ใช้วิธีการยึดทรัพย์สินทางแพ่ง (Civil Forfeiture) เนื่องจากเป็นการยึดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ไม่จำเป็นต้องรอให้ศาลมีคำพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิด หรือไม่จำเป็นต้องได้ตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ การยึดทรัพย์สินจะไม่ผูกพันตัวบุคคล เป็นมาตรการมุ่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินมากกว่าการลงโทษผู้กระทำความผิด

ความเห็นอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามตามกฎหมายฟอกเงินเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญานั้นต้องพิจารณาทางเนื้อหาของเรื่องมิใช่ดูแต่เพียงว่าใช้กระบวนการพิจารณาแบบไหนหรือขึ้นศาลอะไร โดยตามกฎหมายแพ่งเป็นเรื่องของเอกชนกับเอกชนที่จะตกลงกันภายใต้เจตจำนงอิสระ รัฐมีหน้าที่ควบคุมให้เป็นไปตามข้อตกลง

---

³ นිරมัย พิศแข, "ปัญหาการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน," (นิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2549) น. 130-131.

ส่วนทางอาญาเป็นเรื่องของรัฐกับเอกชน คือรัฐกำหนดข้อห้ามว่าเรื่องใดบ้างประชาชนห้ามทำ หากฝ่าฝืนก็ต้องถูกลงโทษ ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐมีอำนาจเหนือกว่าเอกชน การยึดหรืออายัดทรัพย์สิน และขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปราม การฟอกเงิน จึงชัดเจนว่าเป็นเรื่องรัฐกับเอกชนไม่ใช่เรื่องทางแพ่ง เพียงแต่หลีกเลี่ยงกฎหมาย อาญาที่มีหลักการและกระบวนการพิจารณาที่ไม่เท่าทันต่อการประกอบอาชญากรรมและไม่อาจยึด ทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดหรือได้มาจากการกระทำความผิดได้ง่าย

การดำเนินคดีริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ตามมาตรา 13, 15, 16 ได้กำหนดหน้าที่ให้สถาบันการเงิน สำนักงานที่ดิน ผู้ประกอบวิชาชีพ เกี่ยวกับการลงทุน ให้ต้องรายงานการทำธุรกรรมของสถาบันการเงิน รายงานสิทธิและนิติกรรม ของสำนักงานที่ดิน รายงานการทำธุรกรรมที่เกี่ยวกับทรัพย์สินการกระทำความผิดหรือมีเหตุอัน ควรสงสัยของผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการแนะนำการลงทุนหรือการเคลื่อนย้ายเงินทุน ตามที่ กฎกระทรวงซึ่งออกตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 รวมทั้ง ธุรกรรมที่มีได้อยู่ในขอบอำนาจที่ต้องรายงานตามกฎหมายกระทรวงแต่ตามข้อเท็จจริงนั้นมีเหตุอันควร สงสัย เมื่อมีการรายงานธุรกรรมดังกล่าวแล้วหากคณะกรรมการมีเหตุอันสมควรหรือมีหลักฐาน เชื่อได้ว่าธุรกรรมใดเกี่ยวข้องและอาจเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน คณะกรรมการ ธุรกรรมมีอำนาจสั่งยับยั้งการทำธุรกรรมนั้นภายในระยะเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ยังให้อำนาจ เลขาธิการ สั่งยับยั้งการทำธุรกรรมไปก่อนได้หากเป็นกรณีจำเป็นเร่งด่วน ตามพระราชบัญญัติ ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 35, 36, 37 นอกจากนี้หากมีเหตุมีเหตุอัน ควรเชื่อว่ามีกรณีโอน จำหน่าย ยักย้าย ปกปิดหรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใดที่เป็นทรัพย์สินเกี่ยวกับการ กระทำความผิด คณะกรรมการมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้เป็นการชั่วคราวมีกำหนดไม่ เกินเก้าสิบวัน สำหรับกรณีจำเป็นเร่งด่วนเลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการ ฟอกเงินจะสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำไว้ก่อนได้ ตามมาตรา 48 แห่ง พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

เมื่อเลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินส่งเรื่องให้พนักงาน อัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินตาม พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 49 พนักงานอัยการมี อำนาจใช้ดุลพินิจ หากเห็นว่าเรื่องที่เสนอมายังไม่สมบูรณ์เพียงพอที่จะยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่ง ได้ พนักงานอัยการจะแจ้งให้เลขาธิการทราบโดยระบุข้อที่ไม่สมบูรณ์นั้นด้วย เพื่อดำเนินการแก้ไข เปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมแล้วแต่กรณี

เมื่อเลขานุการดำเนินการแล้ว จะส่งเรื่องไปให้พนักงานอัยการพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง แต่ถ้าพนักงานอัยการยังเห็นว่าไม่มีเหตุเพียงพอที่จะยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งได้ พนักงานอัยการจะแจ้งให้เลขานุการทราบเพื่อส่งเรื่องให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน วินิจฉัยชี้ขาด ซึ่งถ้าผลชี้ขาดเป็นอย่างไร พนักงานอัยการและเลขานุการจะต้องปฏิบัติตามนั้น แต่ถ้าคณะกรรมการมิได้วินิจฉัยชี้ขาดภายในกำหนดสามสิบวันนับแต่ได้รับเรื่องจากเลขานุการ ก็ต้องปฏิบัติตามความเห็นของพนักงานอัยการ เมื่อพนักงานอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่ามีความพยานหลักฐานเพียงพอเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดแล้ว จึงยื่นคำร้องขอต่อศาล

ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 มาตรา 51 ถ้าศาลเชื่อว่า ทรัพย์สินตามคำร้องขอของพนักงานอัยการ เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ประกอบกับผู้ที่อ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนเป็นเจ้าของที่แท้จริง และทรัพย์สินนั้นไม่เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือไม่สามารถแสดงให้ศาลเห็นว่าตนเป็นผู้รับโอน หรือผู้รับประโยชน์โดยสุจริต และมีค่าตอบแทน หรือได้มาตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางกุศลสาธารณะ ศาลจะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน และตามมาตรา 51 วรรคสอง เมื่อพนักงานอัยการพิสูจน์ได้ข้อเท็จจริงตามข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่า ผู้ที่อ้างว่าเจ้าของทรัพย์สิน ผู้รับโอนหรือผู้รับประโยชน์จากทรัพย์สิน เป็นผู้เกี่ยวข้องหรือเคยเกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดมูลฐาน จะได้รับประโยชน์จากข้อเท็จจริงตามข้อสันนิษฐานว่า ทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดหรือได้รับโอนมาโดยไม่สุจริต (Pre-assuming of Ill-Intention Receiving of Property Involved in an Offense)

4.1.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบข้อเหมือนและข้อแตกต่างของระบบการริบทรัพย์สินตามกฎหมายทั้งสามฉบับ

4.1.4.1 ข้อเหมือน

1. ระบบการริบทรัพย์สินของกฎหมายทั้ง 3 ฉบับ ทรัพย์สินที่ต้องถูกริบต้องเป็นทรัพย์สินที่มีส่วนหรือมีที่มาจากการกระทำความผิดทางอาญา (Property Confiscation Confiscation) กล่าวคือ ต้องเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำผิดโดยตรงเป็นจุดเริ่มต้น แม้ต่อมาจะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพของทรัพย์สินหรือจำหน่ายแจกได้ทรัพย์สินอื่นมาก็ดี ทรัพย์สินเหล่านั้นก็ถือเป็นทรัพย์สินที่มีส่วนของความสกปรกปนเปื้อนอยู่ด้วย

2. เป็นการพรากทรัพย์สินไปจากบุคคล ซึ่งเป็นผลร้ายแก่เจ้าของทรัพย์สินเสมือนเช่นเป็นการลงโทษ

4.1.4.2 ข้อแตกต่าง

1. การริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 อยู่บนพื้นฐานของการริบทรัพย์สินเมื่อศาลมีคำพิพากษาคัดสินว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดอาญา (Conviction based confiscation) เป็นหลัก โดยมีเงื่อนไขเป็นการเฉพาะกรณีตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 32 และพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 30 เป็นการริบทรัพย์สิน ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ในการป้องกันสังคมจากอันตรายโดยสภาพของทรัพย์สิน หรือทรัพย์สินที่เป็นอันตรายในสภาวะเฉพาะกรณี เพราะแม้ทรัพย์สินนั้นจะไม่ใช่ทรัพย์สินที่จะเป็นความผิดโดยสภาพ แต่ทรัพย์สินนั้นถูกนำเข้ามาใช้ในการกระทำความผิดและถูกตรวจพบในขณะที่เจ้าพนักงานเข้าจับกุมหรือตรวจค้น เช่นรถยนต์ที่ใช้ในการบรรทุกยาเสพติดเพื่อไปจำหน่าย ซึ่งตำรวจได้ตรวจพบยาเสพติดในรถยนต์คันดังกล่าวในขณะที่จับกุมเป็นต้น จึงทรัพย์สินที่เป็นอันตรายในสภาวะเฉพาะกรณี รัฐจึงสามารถการริบทรัพย์สินไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะมีผู้ถูกคำพิพากษาว่ามีความผิดหรือไม่

ส่วนการริบทรัพย์สินตาม พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินพ.ศ. 2542 ที่ศาลสามารถมีคำสั่งให้ริบทรัพย์สินอื่นที่ไม่ได้เป็นความผิดโดยสภาพของทรัพย์สินนั่นเอง หรือไม่ได้เป็นทรัพย์สินที่เป็นอันตรายในสภาวะเฉพาะกรณี ให้ตกเป็นของแผ่นดินโดยไม่ต้องมีการพิจารณาว่าความผิดมูลฐานว่าได้เกิดขึ้นจริงจากการกระทำของบุคคลใดและศาลได้มีคำพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิดในความผิดอาญามูลฐานหรือไม่ (Non Conviction-based confiscation)

2. ทรัพย์สินที่จะถูกคำพิพากษาของศาลให้ลงโทษริบทรัพย์สินเป็นของแผ่นดินนั้นตามประมวลกฎหมายอาญาและแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาไทยได้วางแนวบรรทัดฐานว่าทรัพย์สินเหล่านั้น ต้องเป็นทรัพย์สินที่ได้มาหรือเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดโดยตรง แต่ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 และ พระราชบัญญัติมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 ได้กำหนดขบช่ายทรัพย์สินที่อาจถูกริบให้ตกเป็นของแผ่นดิน ให้ศาลสามารถมีคำพิพากษาริบทรัพย์สินที่

เปลี่ยนแปลงไปจากทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดโดยตรงไม่ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปอีกกี่ทอดก็ตาม

3. ประมวลกฎหมายหมายอาญา และ พระราชบัญญัติมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 ให้อำนาจของเจ้าพนักงานฝ่ายบริหารในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดไว้ชั่วคราว เมื่อทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดโดยตรงและเจ้าพนักงานของรัฐหรือตำรวจต้องพบการกระทำความผิดอาญาและได้เริ่มดำเนินคดีทางอาญากับผู้ต้องหา เช่นได้เริ่มมีการสืบสวน สอบสวน เกี่ยวกับการกระทำความผิดอาญาดังกล่าว ก่อนหรือในขณะเดียวกับการเริ่มขั้นตอนกระบวนการรับทรัพย์สิน

แต่มาตรการรับทรัพย์สินทางแพ่ง ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินพ.ศ.2542 ได้แบ่งแยกต่างหากไม่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญา กล่าวคือไม่คำนึงถึงผลในคดีอาญาว่าศาลจะมีคำพิพากษาว่าผู้นั้นกระทำความผิดอาญาหรือไม่

4. เขตอำนาจในการพิจารณาเกี่ยวกับกระบวนการรับทรัพย์สินทางแพ่ง ที่มีอำนาจพิจารณาคดีแพ่ง ส่วนการรับทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา กับพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 ต้องพิจารณาคดีต่อศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญา

5. พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินพ.ศ.2542 กำหนดให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคดี ไม่นำหลักประกันสิทธิของจำเลยในฐานะประธานแห่งคดีอาญามาใช้บังคับ แต่ประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 ต้องอยู่ภายใต้หลักประกันสิทธิของจำเลยในฐานะประธานแห่งคดี

6. มาตรฐานการพิสูจน์ตามประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 แบ่งแยกได้ออกเป็นสองกรณี

กรณีที่หนึ่ง มาตรฐานการพิสูจน์ความผิดของจำเลยเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาลงโทษรับทรัพย์สิน โจทก์มีภาระการพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร(Proof beyond reasonable doubt)

กรณีที่สอง บุคคลภายนอกผู้ร้องขอคืนของกลาง ต้องพิสูจน์ว่าตนไม่มีส่วนรู้เห็นทรัพย์สินหรือเงินได้มีการนำไปใช้ในการกระทำความผิด ผู้ร้องมีภาระการพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตน

ไม่มีส่วนรู้เห็นเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดโดยอาศัยพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือกว่า (Proof on the balance of Preponderance of evidence)

ส่วนพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 กำหนดให้ทั้งผู้ร้องและผู้คัดค้านมีภาระการพิสูจน์ในระดับที่ใช้มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับคดีแพ่ง โดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นการพิจารณาทรัพย์สินที่เป็นของผู้กระทำความผิดอาญาหรือของบุคคลที่สามซึ่งไม่มีส่วนรู้เห็นในการกระทำความผิด

ดังนั้นเมื่อพิจารณากระบวนการของการดำเนินคดีตามพระราชบัญญัติป้องกันปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าทรัพย์สินที่อยู่ในขอบข่ายของการยึดอายัดและศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ก็เฉพาะแต่ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ซึ่งตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้ให้คำนิยามไว้ตาม มาตรา 3 ว่า “ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด หมายความว่า

(1) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดมูลฐาน หรือจากการสนับสนุน หรือช่วยเหลือการกระทำความผิดมูลฐาน

(2) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการจำหน่ายจ่ายโอน ด้วยประการใดๆ ซึ่งเงินหรือทรัพย์สินตามข้อ (1) หรือ

(3) ดอกผลของเงินหรือทรัพย์สินตาม (1)หรือ(2)

ทั้งนี้ไม่ว่าทรัพย์สินตาม (1) (2) หรือ (3) จะมีการจำหน่าย จ่าย โอน หรือเปลี่ยนแปลงสภาพไปกี่ครั้งและไม่ว่าจะอยู่ในความครอบครองของบุคคลใด โอนไปเป็นของบุคคลใดหรือปรากฏหลักฐานทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลใด”

ทรัพย์สินที่อยู่ในข่ายความรับผิดตามพระราชบัญญัตินี้ จะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอาญาอันเป็นความผิดมูลฐาน แต่พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวขยายขอบเขตให้บังคับแก่ทรัพย์สินที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดมูลฐานทั้งสิ้น ไม่ว่าจะมีการจำหน่าย จ่ายโอนหรือเปลี่ยนแปลงสภาพไปกี่ครั้งและทรัพย์สินนั้นจะไปอยู่ในความครอบครองของบุคคลใด หรือปรากฏหลักฐานทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลใด อันเป็นเพียงการแก้ไขข้อจำกัดในการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา ที่ทรัพย์สินที่จะริบได้นั้นต้องมาจากการกระทำความผิดโดยตรงเท่านั้น และถึงแม้ว่าการริบทรัพย์สินทางแพ่งเป็นการลดข้อจำกัดที่เป็นมาตรการคุ้มครองจำเลยในคดีอาญา ตามหลักประธานแห่งคดีอย่างมากที่สุดก็ตาม แต่การยึดอายัดทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและ

ปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่เช่นเดียวกับการริบทรัพย์สินตามมาตราการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534

ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วคือ หากรัฐมาสามารถติดตามยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดมูลฐานได้เนื่องจากมีการยกย้ายถ่ายเทด้วยเทคนิคต่างๆ คงติดตามได้แต่ทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดมูลฐานได้มาจากแหล่งอันมิชอบด้วยกฎหมาย แต่ปรากฏในทางสืบสวนสอบสวนได้ความอย่างชัดเจนว่า ผู้กระทำความผิดมูลฐานได้รับเงินหรือทรัพย์สินเนื่องจากการกระทำความผิดเป็นจำนวนมากศาล ถึงแม้ตามพระราชบัญญัติดังกล่าวจะให้อำนาจเจ้าพนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน มีอำนาจยึดอายัดทรัพย์สินที่ติดตามได้เหล่านั้นไว้ก่อนแล้ว และให้เจ้าของทรัพย์สินมาพิสูจน์ถึงความสะอาดของทรัพย์สินก็ตาม เมื่อพิสูจน์ได้ความตามนั้น ศาลก็ต้องมีคำสั่งปล่อยทรัพย์สินที่ได้ยึดอายัดนั้นไปเสีย ผลคือผู้กระทำความผิดก็มีได้รับผลร้ายที่ต้องสูญเสียทรัพย์สินไปแต่อย่างประการใด กล่าวคือการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัตินี้จะมีประสิทธิภาพมากกับผู้กระทำความผิดที่เป็นเพียงผู้ลงมือกระทำความผิดโดยตรงหรือผู้กระทำความผิดในระดับชั้นกลางของการกระทำความผิด ที่มักจะได้อายุทรัพย์สินทั้งหมดมาจากการกระทำความผิด แต่ในระดับหัวหน้ากระบวนการหรือผู้วางแผนในการกระทำความผิดโดยเฉพาะอาชญากรทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีทั้งทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดและทรัพย์สินที่ได้จากการประกอบกิจการที่ชอบด้วยกฎหมายปะปนกัน และเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการยกย้ายถ่ายเททรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิดให้พ้นจากสภาพบังคับทางกฎหมายไปได้ โดยเขายังสามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้ด้วยทรัพย์สินที่ได้มาจากกิจการที่ชอบด้วยกฎหมายที่อยู่ในประเทศ แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดอยู่ในรัฐต่างประเทศด้วยเช่นกัน

4.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบการริบทรัพย์ทางแพ่งตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 กับการดำเนินคดีร้องขอให้ทรัพย์คืนตกเป็นของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตพ.ศ. 2542

4.2.1 วิธีการและขั้นตอนในการดำเนินคดีตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542

4.2.1.1 การตรวจสอบเบื้องต้นกรณีทรัพย์คืนเพิ่มขึ้นผิดปกติ

คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ ต้องทำการตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์คืนและหนี้สิน ในกรณีที่มีการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์คืนและหนี้สิน เพราะเหตุที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดพ้นตำแหน่งหรือตาย โดยจะต้องทำรายงานผลการตรวจสอบ และประกาศรายงานผลดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา อย่างไรก็ตาม แม้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือทายาท หรือผู้จัดการมรดก จงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์คืนและหนี้สินก็ตาม กฎหมายก็ให้อำนาจคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ที่จะทำการเปรียบเทียบบรรดาทรัพย์คืนและหนี้สินที่มีอยู่ ณ วันพ้นตำแหน่งหรือตาย กับบัญชีแสดงรายการทรัพย์คืนและหนี้สินที่ยื่นไว้เมื่อเข้ารับตำแหน่งได้

ในกรณีที่คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ตรวจสอบหากปรากฏว่าทรัพย์คืนมีความเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นผิดปกติให้ผู้นั้น ทายาท หรือผู้จัดการมรดก ทำการชี้แจงการได้มาของทรัพย์คืนดังกล่าว เพื่อให้คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ใช้ประกอบการพิจารณาเพื่อมีมติ

เมื่อคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ได้รับคำชี้แจงจากผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกรณีพ้นตำแหน่ง หรือจากทายาท หรือผู้จัดการมรดก กรณีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตายแล้ว หากเห็นว่า การเพิ่มขึ้นของทรัพย์คืนไม่ผิดปกติ ก็จะไม่มีการดำเนินการร้องขอแต่อย่างใด แต่หากคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ มีมติว่าผู้นั้นมีทรัพย์คืนเพิ่มขึ้นผิดปกติ กฎหมายก็กำหนดให้คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ส่งเอกสารที่มีอยู่พร้อมรายการผลการตรวจสอบไปยังอัยการสูงสุด เพื่อดำเนินคดีร้องขอให้ทรัพย์คืนที่เพิ่มขึ้นผิดปกตินั้นตกเป็นของแผ่นดินต่อไป

4.2.1.2 กรณีการร่ำรวยผิดปกติ

เมื่อมีการกล่าวหาว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดร่ำรวยผิดปกติ กฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ต้องพิจารณาในเบื้องต้นก่อนว่าพฤติการณ์ หรือเรื่องที่ถูกกล่าวหา นั้นเข้าหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. จะรับไว้พิจารณาหรือไม่ ทั้งนี้ ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหา เป็นผู้ซึ่งได้แสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สินไว้แล้ว ก็ให้คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. นำบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย

หากคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. เห็นว่า ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่ถูกกล่าวหาอยู่ในข่ายของการเป็นผู้ร่ำรวยผิดปกติ ก็ให้คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริง การไต่สวนข้อเท็จจริงกรณีผู้ถูกกล่าวหาว่าร่ำรวยผิดปกติ กฎหมายจึงให้อำนาจแก่คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. สั่งให้ผู้ถูกกล่าวหา ยื่นแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของตนตามรายการ วิธีการ และภายในระยะเวลาที่คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. กำหนด ซึ่งต้องไม่น้อยกว่า 30 วัน แต่ไม่เกิน 60 วันด้วย และในคำสั่งให้แสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินนั้น ให้ระบุด้วยว่า การไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. อาจมีความผิดตามกฎหมาย

แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะแสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สินเกินกว่าระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด หากเห็นว่าเพื่อประโยชน์แห่งความเป็นธรรม ก็สามารถนำมาประกอบการพิจารณาได้ นอกจากนี้คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. จึงมีอำนาจออกคำสั่งยึด หรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราว หากเข้าหลักเกณฑ์ดังนี้

1. คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. พบว่าทรัพย์สินรายได้ของผู้ถูกกล่าวหาเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติ
2. มีพฤติการณ์น่าเชื่อว่าจะมีการโอน ยักย้าย แปรสภาพ หรือซุกซ่อนทรัพย์สินดังกล่าว

ผู้ถูกกล่าวหา มีสิทธิยื่นคำร้องขอผ่อนผันเพื่อขอรับทรัพย์สินนั้นไปใช้ประโยชน์ระหว่างยึดหรืออายัดชั่วคราวได้ โดยมีหรือไม่มีหลักประกันก็ได้ ผู้ถูกกล่าวหาสามารถแสดงพยานหลักฐานว่าทรัพย์สินดังกล่าวมิได้เกี่ยวข้องกับกรร่ำรวยผิดปกติ

- กรณีที่สามารถพิสูจน์ได้ ก็ให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ สั่งคืนทรัพย์สินนั้นแก่ผู้ถูกกล่าวหา

- กรณีที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ก็ให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ มีอำนาจยึด หรืออายัด

ทรัพย์สินนั้นไว้ต่อไป จนกว่าคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. จะมีมติว่าข้อกล่าวหาว่าร้ายวณผิดปกตินี้ไม่มีมูล แต่ต้องไม่เกิน 1 ปี นับแต่วันยึด หรืออายัด หรือจนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องในคดีนั้น

เมื่อได้ทำการไต่สวนข้อเท็จจริงเสร็จแล้ว หากเห็นว่าคดีไม่มีมูลก็จะสั่งยุติเรื่อง แต่หากเห็นว่าข้อกล่าวหาไม่มีมูลก็จะดำเนินการส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดร้องขอต่อศาลต่อไป

การดำเนินคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในกรณีผู้ถูกดำเนินคดีเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้น โดยทั่วไปกฎหมายกำหนดให้อัยการสูงสุดเป็นผู้ดำเนินการ

ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นกรณีผู้ดำรงตำแหน่งมี “ทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ” เมื่อพ้นตำแหน่งหรือตาย หรือกรณีถูกกล่าวหาว่า “ร้ายวณผิดปกติ” ระหว่างดำรงตำแหน่ง หรือพ้นตำแหน่งแล้วไม่เกิน 2 ปี คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ต้องดำเนินการส่งเรื่องแก่อัยการสูงสุดเพื่อดำเนินการต่อไป

ในกรณีที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ มีมติว่าเข้าข่ายทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติหรือร้ายวณผิดผิดปกติก็ตาม แต่อัยการสูงสุดอาจเห็นว่ายังมีข้อไม่สมบูรณ์เพียงพอที่ดำเนินคดีได้ ซึ่งเป็นเรื่องให้อัยการสูงสุดต้องดำเนินการกลับกรองคดีก่อนขึ้นสู่ศาลแต่หากอัยการสูงสุดเห็นว่ารายงาน เอกสาร และความเห็นของคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. มีข้อไม่สมบูรณ์ อัยการสูงสุดต้องแจ้งให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ทราบเพื่อดำเนินการต่อไป โดยระบุข้อที่ไม่สมบูรณ์ให้ครบถ้วนโดยกฎหมายให้ตั้งคณะทำงานขึ้น โดยประกอบด้วยผู้แทนจากทั้ง 2 ฝ่าย ฝ่ายละเท่า ๆ กัน เพื่อดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานให้สมบูรณ์ เพื่อส่งอัยการสูงสุดเพื่อดำเนินคดีต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม หากคณะทำงานไม่อาจหาข้อยุติเกี่ยวกับการดำเนินคดีได้ ให้คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. มีอำนาจดำเนินการยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเองได้

กฎหมายกำหนดให้การยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินต้องดำเนินการภายใน 90 วัน นับแต่วันที่ได้รับเรื่องจากคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นกรณีอัยการสูงสุด หรือประธานกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. เป็นผู้ยื่นคำร้องก็ตาม

เมื่ออัยการสูงสุด หรือประธานกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ ได้ยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ศาลต้องประกาศคำร้องดังกล่าว ณ สถานที่ต่าง ๆ ดังนี้

ก. ที่ทำการศาลฎีกา

ข. ศาลจังหวัดแห่งท้องที่ที่ทรัพย์สินนั้นตั้งอยู่

ค. ในหนังสือพิมพ์ที่มีจำหน่ายแพร่หลายทั่วไปอย่างน้อย 3 วัน ติดต่อกัน

2. กรณีบุคคลภายนอกที่จะเข้ามาคัดค้าน การขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินได้นั้นจะต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสียในคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินด้วย โดยอาจจะเป็นบุคคลภายนอกซึ่งเป็นผู้ครอบครอง หรือมีชื่อเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ถูกร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดิน บุคคลผู้ไม่มีส่วนได้เสียจึงไม่มีสิทธิเข้ามาคัดค้านได้

คำคัดค้านต้องทำเป็นหนังสือยื่นต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองก่อนศาลมีคำพิพากษาและต้องส่งสำเนาคำคัดค้านแก่ผู้ร้องและผู้ถูกกล่าวหาด้วย

กฎหมายกำหนดให้ผู้ถูกกล่าวหาที่โต้แย้งคำร้องมีภาระการพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าทรัพย์สินที่ร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินมิได้เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติ หรือมิได้เป็นทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นผิดปกติ ในการไต่สวนพยานหลักฐานให้ดำเนินการเช่นเดียวกับการดำเนินคดีอาญา

โดยศาลไต่สวนพยานหลักฐานของผู้ถูกกล่าวหาที่โต้แย้ง หรือคำคัดค้านของบุคคลภายนอกก่อน แล้วจึงไต่สวนพยานหลักฐานของผู้ร้อง เว้นแต่จะเห็นสมควรเป็นประการอื่น

นอกจากนั้นการไต่สวนพยานหลักฐานต่าง ๆ ให้นำบทบัญญัติที่กำหนดในการดำเนินคดีอาญามาใช้ด้วย เช่น การรับฟังข้อมูลที่บ้านที่กโดยเครื่องมือทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ฯลฯ

กรณีที่มีการกล่าวหาว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดร่ำรวยผิดปกติ และคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ได้สั่งให้ผู้นั้นแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินแล้ว หากได้มีการโอนหรือกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นแล้ว กฎหมายกำหนดให้ คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. หรืออัยการสูงสุด

มีสิทธิที่จะยื่นคำร้องขอให้ศาลมีอำนาจสั่งเพิกถอนการโอน หรือระงับการกระทำนั้น ๆ ได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการโอนย้ายทรัพย์สิน จนกระทั่งไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่จะดำเนินการเพื่อให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินได้ เว้นแต่ผู้รับโอนหรือผู้รับประโยชน์จะแสดงให้เห็นที่พอใจแก่ศาลว่าตนได้รับโอนทรัพย์สินหรือประโยชน์นั้นมาโดยสุจริตและมีค่าตอบแทน

เมื่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ดำเนินการไต่สวนพยานหลักฐานแล้ว จะต้องทำการพิจารณาคำร้อง ถ้าผู้ถูกกล่าวหาพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินที่ร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินมิได้เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติ หรือมิได้เป็นทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นผิดปกติ ให้ศาลสั่งยกคำร้องของอัยการสูงสุด หรือคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ. ทั้งนี้โดยไม่ต้องวินิจฉัยคำคัดค้านของบุคคลภายนอก แต่หากไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินที่ร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินมิได้เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติ หรือมิได้เป็นทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน และเมื่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ได้มีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้ว จะต้องมีการบังคับคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยให้ผู้พิพากษาประจำแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกามีอำนาจออกหมาย หรือคำสั่งใด ๆ ตามที่เห็นสมควรเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามคำสั่งศาลและในกรณีที่ศาลสั่งให้ทรัพย์สินใดตกเป็นของแผ่นดิน เพราะผู้ถูกกล่าวหาร่ำรวยผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติแล้ว แต่ไม่สามารถบังคับคดีเอาแก่ทรัพย์สินเหล่านั้นได้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วน กฎหมายบัญญัติให้สามารถบังคับเอาแก่ทรัพย์สินอื่นของผู้ถูกกล่าวหาได้ภายในอายุความ 10 ปี แต่ต้องไม่เกินมูลค่าของทรัพย์สินที่ศาลสั่งให้ตกเป็นของแผ่นดิน

4.2.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินระหว่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 กับพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

4.2.2.1 แนวคิดพื้นฐานของดำเนินการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

(ก) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542

กฎหมายดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบการทุจริตของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (Impeachment) ในประเทศที่การปกครองในระบบประชาธิปไตย เพื่อให้ระบบการเมืองเกิดความโปร่งใส แบ่งรูปแบบการตรวจสอบโดยรัฐสภากับโดยระบบศาล เพราะผู้ดำรง

ตำแหน่งทางการเมืองหรือข้าราชการระดับสูง ย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายทั้งในด้านการกำหนดนโยบายของรัฐและอำนาจในทางบังคับปัญหาข้าราชการ หากผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงดังกล่าวใช้อำนาจในทางทุจริตแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบแก่ตนและพวกพ้อง ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อประเทศชาติ การดำเนินการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเนื่องจากถูกกล่าวหาว่ามีทรัพย์สินเพิ่มผิดปกติ หรือรัววยผิดปกติ และทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นนั้นไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับความผิดอาญา เป็นคดีการเมืองหรือกึ่งการเมือง⁴

(ข) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

มีวัตถุประสงค์เพื่อสกัดกั้นมิให้ผู้ประกอบการอาชญากรรมนำเงินที่ได้จากการกระทำความผิดกลับมาเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชญากรรมครั้งใหม่ ด้วยการพำนักทรัพย์สินไปจากบุคคลทั่วไป ซึ่งถูกสันนิษฐานว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทางอาญา

จึงเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินให้ตกเป็นของแผ่นดินตามกฎหมายฉบับนี้ต้องเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอาญามูลฐานเสมอ

4.2.2.2 บุคคลซึ่งตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย

(ก) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 ไม่ได้ใช้บังคับกับประชาชนโดยทั่วไป แต่จำกัดเฉพาะผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องด้วยบุคคลดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับรัฐ 2 สถานะ คือ สถานะแรกเป็นเครื่องมือของรัฐ การกระทำใดในสถานะดังกล่าวไม่ได้อาศัยสิทธิและหน้าที่ในฐานะส่วนตัว แต่เป็นการกระทำในฐานะองค์กรของรัฐเท่าที่กฎหมายบัญญัติไว้ สถานะที่สองในฐานะเอกชนที่มีความสัมพันธ์ในฐานะเป็นลูกจ้างของรัฐ แต่มิได้มีนิติสัมพันธ์ต่อกันตามสัญญาจ้างแรงงาน แต่เป็นความสัมพันธ์พิเศษตามที่กฎหมายมหาชนในการดำเนินกิจการสาธารณะประโยชน์

ดังนั้น รัฐจึงมีความชอบธรรมที่จะบัญญัติกฎหมายจำกัดเสรีภาพของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ มากกว่าการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยทั่วไป โดยไม่ขัดกับหลักความเสมอภาค เพราะสถานะตามตำแหน่งหน้าที่ราชการและลักษณะการกระทำ ย่อมแตกต่างจากประชาชนโดยทั่วไป

⁴ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, "ระบบการตรวจสอบทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง," วารสารกฎหมาย ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 (กันยายน 2546): 124.

(ข) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 เป็นบทบัญญัติที่ใช้บังคับแก่ประชาชนโดยทั่วไป โดยให้อำนาจคณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจตรวจสอบธุรกรรมและมีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราว เพื่อดำเนินการร้องขอให้ศาลมีคำสั่งริบทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินต่อไป โดยอาศัยเหตุอันควรเชื่อว่าจะมีการทำธุรกรรมหรือทรัพย์สินใดเกี่ยวข้องกับ การกระทำความผิด

4.2.2.3 เงื่อนไขอันเป็นเหตุแห่งการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

(ก) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542

เงื่อนไขคือการมีทรัพย์สินเพิ่มผิดปกติ เนื่องด้วยก่อนที่บุคคลดังกล่าวจะเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือตำแหน่งหน้าที่ราชการระดับสูง กฎหมายกำหนดให้บุคคลดังกล่าวมีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของตน คู่สมรสและบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะและต้องยื่นบัญชีแสดงทรัพย์สินและหนี้สินดังกล่าวอีกครั้งหนึ่งภายหลังพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ เมื่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตตรวจพบความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวอย่างผิดปกติ หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีพฤติการณ์ว่ามีทรัพย์สินมากผิดปกติ หรือการเพิ่มขึ้นของทรัพย์สินและการลดลงของหนี้สินผิดปกติ หรือได้ทรัพย์สินมาโดยไม่สมควร เนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ตำแหน่งหน้าที่นั้น ก็จะเริ่มต้นกระบวนการไต่สวนที่มาของทรัพย์สินว่าเจ้าของทรัพย์สินได้ทรัพย์สินมาด้วยวิธีการอันชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ต่อไป

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพฤติการณ์ความผิดปกติดังกล่าวย่อมเป็นเหตุผลเชื่อมโยงตามลักษณะธรรมชาติ ที่รัฐมีความชอบธรรมจะเข้าไปตรวจสอบทรัพย์สินของบุคคลดังกล่าว เพื่อดำเนินการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินต่อไป

(ข) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

กระบวนการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามกฎหมายฉบับนี้เริ่มต้นเพียงคณะกรรมการธุรกรรม มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจจะมีการโอนจำหน่าย ยักย้าย ปกปิด ซ่อนเร้นทรัพย์สินใด ๆ ที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดมูลฐาน ก็มีคำสั่งยึดหรืออายัดไว้ชั่วคราวได้

มาตรการดังกล่าวใช้กับประชาชนทั่วไปที่ได้รับการสันนิษฐานทางกฎหมายอาญาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาว่ามีความผิด หรือตามกฎหมายแพ่งที่บุคคลย่อมได้รับการสันนิษฐานว่ากระทำการโดยสุจริต ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 6 ดังนั้น

สภาพปัญหาที่รัฐจะอ้างความชอบใดที่จะใช้อำนาจในการตรวจสอบและมีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราว

4.2.2.4 การจำกัดเวลาในการได้มาซึ่งทรัพย์สิน ที่จะถูกตรวจสอบและร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

(ก) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 ข้อเท็จจริงที่ว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือข้าราชการระดับสูง มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ต้องจำกัดเฉพาะทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าพนักงานของรัฐ โดยเปรียบเทียบระหว่างบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สิน ณ วันที่เข้ารับตำแหน่งกับ ณ. วันพ้นจากตำแหน่งหรือตาย

ส่วนการกล่าวหาว่ามีพฤติการณ์ร้ายกว่าปกติ อาจทำได้ในขณะดำรงตำแหน่งหรือพ้นจากการเป็นเจ้าหน้าที่รัฐไม่เกิน 2 ปี

(ข) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

ไม่มีบทบัญญัติกฎหมายจำกัดระยะเวลาการได้มา ซึ่งทรัพย์สินที่จะถูกตรวจสอบและดำเนินการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินโดยชัดแจ้ง

4.2.2.5 ภาระการพิสูจน์ในชั้นพิจารณา

(ก) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 กำหนดให้ผู้ถูกกล่าวหาที่ต้องการโต้แย้งคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน มีภาระการพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่า ทรัพย์สินเหล่านั้นไม่ได้เกิดจากการที่มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ หรือมีพฤติการณ์ร้ายกว่าปกติ เสมือนเป็นการกำหนดข้อสันนิษฐานว่า ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่ไม่สามารถแสดงพยานหลักฐานให้เห็นถึงข้อเท็จจริงว่าทรัพย์สินนั้นได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งเป็นพฤติการณ์อย่างหนึ่งอันเป็นการยืนยันข้อเท็จจริงนำไปสู่ข้อสรุปว่าบุคคลเหล่านั้นน่าจะได้อายุทรัพย์สินมาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ด้วยการอาศัยอำนาจหน้าที่ในตำแหน่งดังกล่าว กล่าวคือ พนักงานอัยการหรือคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ไม่ต้องนำสืบหรือแสดงพยานหลักฐานให้เห็นได้โดยตรงถึงที่มาของทรัพย์สินที่ร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดิน เพียงแต่นำสืบหรือแสดงให้เห็นถึงความผิดปกติของการเคลื่อนไหวแห่งสิทธิในทรัพย์สินระหว่างที่ดำรงตำแหน่ง หรือภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด วิชาญชน โดยทั่วไปย่อมมีเหตุอันสมควรเชื่อตามความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผล สอดคล้องกับประสบการณ์ของบุคคลทั่วไปเสมือนเป็นพยานแวดล้อมกรณี ที่บ่งชี้ให้ศาลเห็นว่าทรัพย์สินที่ร้องขอให้ตกเป็นของ

แผ่นดิน เป็นสิ่งที่ได้มาจากการใช้อำนาจหน้าที่ในตำแหน่งโดยไม่ชอบ สมควรที่จะพิพากษาให้ทรัพย์สินเหล่านั้นตกเป็นของแผ่นดิน

(ข) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 กำหนดให้ผู้ร้องคัดค้านต้องมีภาระการพิสูจน์ แสดงให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ของทรัพย์สิน ว่ามิได้เกี่ยวข้องกับกระทำความผิดหรือตนรับโอนมาโดยสุจริต เสียค่าตอบแทน เสมือนกับเป็นการกำหนดข้อสันนิษฐานว่าบุคคลดังกล่าวที่ถูกรัฐร้องขอต่อศาล เป็นผู้ได้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับความผิดอาญามูลฐาน และยังกำหนดข้อสันนิษฐานซ้อนไว้อีกชั้นหนึ่งว่า หากผู้ร้องคัดค้านเคยเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับผู้กระทำความผิดมูลฐาน หรือความผิดฐานฟอกเงินมาก่อน ให้สันนิษฐานว่าผลประโยชน์ดังกล่าวเป็นผลประโยชน์ที่มีอยู่หรือได้มาโดยไม่สุจริต

เมื่อการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 เป็นกระบวนการพิจารณาที่ไม่คำนึงถึงตัวบุคคลว่าจะกระทำความผิดมูลฐาน และทรัพย์สินเหล่านั้นไม่ได้ถูกตรวจพบหรือยึดได้ในขณะพบการกระทำความผิด เพราะฉะนั้นรัฐจะอาศัยข้อเท็จจริงเบื้องต้นใดที่จะมารองรับและทำให้วิญญูชนควรเข้าใจได้ ตามความสัมพันธ์เชิงเหตุผล และเป็นไปตามธรรมชาติ สอดคล้องกับประสบการณ์ของบุคคลโดยทั่วไป ว่าทรัพย์สินเหล่านั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดจริง

เมื่อมีบุคคลทุกคนที่ไม่ได้ถูกศาลพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิด ในสายตาของกฎหมาย บุคคลเหล่านั้นย่อมเป็นผู้บริสุทธิ์ การที่บุคคลคนหนึ่งติดต่อกับความสัมพันธ์กับบุคคลใดๆ ย่อมเป็นไปตามเหตุผลว่าเป็นการติดต่อสัมพันธ์กับผู้บริสุทธิ์ ดังนั้นการกำหนดข้อสันนิษฐานตาม มาตรา 52 วรรค 2 ย่อมขัดกับหลักเหตุและผล กล่าวคือ เมื่อบุคคลไม่ได้ถูกศาลพิพากษาว่ากระทำความผิดอาญามูลฐานแล้ว การที่บุคคลอื่นใดไปมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องด้วยกับบุคคลนั้น กลับกลายเป็นผลร้ายต่อบุคคลอื่นใดไป

ผู้ศึกษาเห็นว่ากระบวนการร้องขอให้ทรัพย์สินเป็นของแผ่นดิน ตามกฎหมายทั้งสองฉบับมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง การกล่าวอ้างที่ว่ากระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งตามพระราชบัญญัติฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มีส่วนคล้ายกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 อีกนัยหนึ่งคือ เป็นต้นแบบของพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน จึงเป็นเรื่องที่ไม่น่าจะถูกต้องนัก ถึงแม้ว่ากฎหมายทั้งสองฉบับจะให้นำกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้เหมือนกันก็ตาม

4.3. กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา เปรียบเทียบกับ กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของไทย

โดยทั่วไปการแบ่งรูปแบบระบบการดำเนินคดีอาญาจะแบ่งออกเป็นระบบการดำเนินคดีอาญา ในระบบกล่าวหาตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ กับการดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวนตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์ แต่การดำเนินคดีอาญาในปัจจุบัน ประเทศต่างๆ ไม่ได้ใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่มีทัศนคติในการนำข้อดีของแต่ละระบบมาปรับใช้กับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในแต่ละประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษ ได้บัญญัติกฎหมายเพิ่มบทบาทให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เอง เพื่อให้ความกระจ่างชัด โดยต้องไม่ทำให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบในเชิงคดี และเป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ซึ่งแตกต่างจากบทบาทของศาลในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์แต่เดิม ซึ่งเคร่งครัดให้ศาลวางตัวเป็นกลางและวางเฉยในการค้นหาความจริงในคดีอาญา

ส่วนประเทศในภาคพื้นยุโรป ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายซีวิลลอว์ Civil Law ได้รับเอาระบบลูกขุนของประเทศอังกฤษไปใช้ เพราะต้องการให้ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินคดีอาญา จนพัฒนากลายมาเป็นระบบผู้พิพากษาสมทบ ดังที่ปรากฏในประเทศเยอรมนี

เมื่อพิจารณาเหตุผลประการหนึ่งของการนำกระบวนการริบทรัพย์ทางแพ่งมาใช้ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา ก็คือ รัฐไม่สามารถสืบสวน สอบสวน และแสดงพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยในคดีอาญาที่มีลักษณะซับซ้อน เช่น อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ การก่ออาชญากรรมที่มีลักษณะเป็นองค์กรอาชญากรรมได้ในระดับมาตรฐานการพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยตามสมควร (Proof beyond reasonable doubt) และหากศาลพิจารณาพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์แล้ว พบว่าพยานหลักฐานเหล่านั้นยังมีข้อสงสัยตามสมควร ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่ ศาลต้องยกประโยชน์แบ่งความสงสัยให้จำเลย (in dubio pro reo) ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องจากหลักของการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาหลักเรื่องสันนิษฐานว่า จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ในศาล (presumption of innocence) ทำให้รัฐต้องปล่อยตัวจำเลยที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดไป และจำเลยผู้นั้นก็กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีกโดยมิได้รับผลร้ายจากการกระทำของตน สาเหตุที่สำคัญที่โจทก์ในคดีอาญาไม่สามารถพิสูจน์ความผิดของจำเลยจนปราศจากข้อสงสัยตามสมควร ก็เพราะรูปแบบลักษณะกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว

4.3.1 รูปแบบการดำเนินคดีอาญาของสหรัฐอเมริกาในขั้นตอนการพิจารณา

ระบบความยุติธรรมทางอาญาในสหรัฐอเมริกาเป็นระบบกล่าวหา (Adversarial System) โดยมีพนักงานอัยการของรัฐเป็นโจทก์ และทนายความเป็นผู้แก้ต่างให้จำเลย โดยมีลูกขุน (Jury) เป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยซึ่งนำหลักพยานหลักฐานในปัญหาข้อเท็จจริง และศาลทำหน้าที่วินิจฉัยในปัญหาข้อกฎหมายและกระบวนการกำหนดโทษแก่ผู้กระทำความผิด กล่าวคือเป็นกระบวนการวินิจฉัยคดีที่ประกอบด้วยผู้พิพากษา ลูกขุน และการฟ้องและการต่อสู้คดี (Judge – Jury – Prosecution and Defense)

กระบวนการพิจารณา (Trial) หมายถึง กระบวนการพิจารณาในชั้นศาลหลังจากที่ศาลได้ทำการชี้ฟ้องสถานหรือสอบคำให้การจำเลย arraignment แล้วจำเลยให้การปฏิเสธ (not – guilty Plea)⁵

จำเลยมีสิทธิในการพิจารณาโดยลูกขุน ตามรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 (the sixth amendment) ในกรณีที่คดีนั้นจำเลยถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา ซึ่งมีโทษจำคุกเกินกว่า 6 เดือน โดยลูกขุนจะถูกคัดเลือกตามกระบวนการ Voir dier โดยคัดเลือกจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในชุมชนนั้น

เมื่อมีการเลือกคณะลูกขุนครบตามจำนวนแล้ว กระบวนการพิจารณาคดีจะเริ่มตั้งขึ้น โดยจะมีผู้พิพากษา 1 คน ทำหน้าที่ในการพิจารณาคดี โดยมีอัยการ (Prosecutor) เป็นโจทก์กับจำเลยซึ่งต้องมีทนายจำเลยช่วยในการแก้ข้อกล่าวหา (defense attorney) ศาลต้องดำเนินคดีตามลำดับ ดังนี้

- ศาลจะให้พนักงานอัยการโจทก์แถลงการณ์เปิดคดี เช่น แถลงตามข้อกล่าวหาของโจทก์ อธิบายรูปคดีเบื้องต้น กล่าวอ้างว่าโจทก์ก็มีพยานเบื้องต้นที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลยโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร เมื่อเสร็จแล้วทนายจำเลยจะแถลงการณ์เปิดคดีว่าตนมีพยานหลักฐานหักล้างข้อกล่าวหาของโจทก์อย่างไร

- ขั้นตอนการสืบพยานของคู่ความทั้งพนักงานอัยการและทนายจำเลย มีบทบาทสำคัญในการค้นหาความจริง โจทก์มีภาระการพิสูจน์ความผิดของจำเลยและมีหน้าที่นำสืบก่อน

---

⁵ พรเพชร วิชิตชลชัย, "การพิจารณาคดีอาญาโดยลูกขุนตามกฎหมายอเมริกัน," อุลพาห ปีที่ 42 เล่ม 2 (เมษายน-มิถุนายน 2538): 89 -111.

ส่วนจำเลยสืบพยานเพื่อทำลายน้ำหนักความเชื่อถือของพยานหลักฐานและนำสืบพยานของตนเพื่อหักล้างพยานโจทก์ โดยมีลักษณะเป็นต่อ แต่จะฝ่ายเลือกเฟ้นพยานที่เป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุด เพื่อนำเสนอต่อศาล โดยอยู่ภายใต้หลักแห่งความเป็นธรรม (Principle of Fairness) และภายใต้กฎเกณฑ์ในการนำเสนอพยานหลักฐานภายใต้ Federal Rules of Evidence เช่น การห้ามรับฟังพยานบอกเล่า (Hearsay evidence) บทตัดพยานที่ต้องห้ามรับฟัง (Inadmissible) บทตัดพยานที่ได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย (Exclusionary Rule) เพื่อให้ได้พยานหลักฐานที่ดีที่สุดเข้าสู่กระบวนการพิจารณาวินิจฉัยข้อเท็จจริงของลูกขุน ว่าจำเลยกระทำความผิดหรือไม่ (guilty or not) เพราะลูกขุนเป็นเพียงประชาชนทั่วไป ไม่ได้มีความรู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย ส่วนศาลในขั้นตอนการสืบพยาน มีบทบาทเพียงควบคุมการสืบพยานของคุณความให้เป็นไปตามกฎหมาย ศาลเพียงแต่ฟังการสืบพยานโดยควบคุมว่าคำถามใดจะสามารถถามพยานได้หรือไม่ แต่ศาลมีอำนาจซักถามพยานบุคคลระหว่างที่พยานผู้นั้นเบิกความ เพื่อความชัดเจนของคำเบิกความของพยานผู้นั้น แต่คำถามของศาลต้องไม่ก่อให้เกิดอคติแก่ลูกขุน ซึ่งอาจทำให้ดุลพินิจของลูกขุนเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อคุณความเสร็จสิ้นกระบวนการสืบพยาน คุณความต้องแถลงการณ์ปิดคดีเป็นการสรุปข้อเท็จจริงตามว่าพยานหลักฐานที่แต่ละฝ่ายนำสืบว่ามีน้ำหนักมั่นคงรับฟังความข้อกล่าวอ้างของแต่ละฝ่าย

- การวินิจฉัยคดีของลูกขุน (Jury Deliberation) ลูกขุนมีหน้าที่ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานต่าง ๆ จะปรากฏอยู่ในสำนวน ที่ไม่ต้องห้ามด้วยบทตัดพยานตามกฎหมายยอมรับให้เข้าสู่การพิจารณาคดีได้ โดยการประชุมลับเมื่อพิจารณาเสร็จแล้ว ผู้พิพากษาจะเรียกให้จำเลยยื่นฟังคำวินิจฉัยของลูกขุน ถ้าประธานลูกขุนแจ้งมติของที่ประชุมลูกขุนว่า จำเลยมีความผิด ศาลจะนำหน้าที่ปรับบทกฎหมายและกำหนดโทษแก่จำเลย และคำวินิจฉัยไปในทันที และคำวินิจฉัยของลูกขุนเป็นที่สุด คุณความไม่มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้เพราะเป็นการวินิจฉัยในข้อเท็จจริง

ดังนั้น เมื่อพิจารณารูปแบบการดำเนินคดีอาญาและการค้นหาความจริงในคดีอาญามีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1 .โจทก์มีภาระนำพยานเข้าสืบจนลูกขุนเชื่อว่ามีภาระทำความผิดอาญา และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดอาญา โดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร มีบทตัดพยานหลักฐานและถูกนำมาใช้บังคับอย่างเคร่งครัด เพื่อคัดสรรพยานหลักฐานที่ดีที่สุดให้แก่ลูกขุน ซึ่งเป็นประชาชนจากหลากหลายสาขาอาชีพ ไม่ใช่ผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย

2 .การชั่งน้ำหนักพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริง ว่ามีพยานหลักฐานโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร ว่าจำเลยกระทำความผิดจริงหรือไม่ เป็นหน้าที่ของลูกขุนและคำวินิจฉัยของ

ลูกขุนย่อมเป็นที่สุด ผูกพัน คู่ความไม่อาจอุทธรณ์ฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริงดังกล่าวได้ ศาลมีบทบาทเพียงควบคุมอย่างเคร่งครัดให้มีการนำพยานเข้าสืบตามที่กฎหมายกำหนด เสมือนเป็นกรรมการ ศาลจะเคร่งครัดในการวางตัวเป็นกลาง ไม่เข้าไปมีบทบาทในค้นหาความจริง คู่ความทั้งพนักงานอัยการและทนายจำเลยเป็นผู้มีบทบาทในการค้นหาความจริงในคดีอย่างแท้จริง ความสามารถของทนายความ วาทศิลป์ เทคนิคในการต่อสู้คดีของทนายความจำเลย มีส่วนสำคัญในการโน้มน้าวและจูงใจทัศนคติของคณะลูกขุนให้คดีคล้อยตามข้อเท็จจริงที่ตนได้นำสืบ และแสดงพยานหลักฐานต่อศาล

ดังนั้น คดีที่ต้องพิจารณาสืบเนื่องจากการประกอบอาชญากรรมทางเศรษฐกิจหรือการกระทำความผิดที่มีลักษณะเป็นองค์ประกอบอาชญากรรม ซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการก่ออาชญากรรม จึงมีการทำลายหรือปกปิดร่องรอยการกระทำความผิด จนแทบจะหลงเหลือพยานหลักฐานเพียงเล็กน้อย เมื่อตำรวจหรือผู้มีอำนาจสืบสวนสอบสวนได้นำตัวผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดขึ้นพิสูจน์ความผิดในชั้นศาล ด้วยลักษณะการดำเนินคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา ที่เน้นความสำคัญในการค้นหาความจริงตามรูปแบบที่เกิดจากการต่อสู้คดีของคู่ความ และมีบทตัดพยานที่เคร่งครัด ทำให้พยานหลักฐานต่าง ๆ ที่จะเข้าสู่ความรับรู้ของลูกขุนน้อยลงไปอีก และลูกขุนซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาไม่มีความรู้เจตทางด้านกฎหมาย อาจจะไม่รับฟังหรือถูกจูงใจจากเทคนิคของทนายความจำเลย และคดีลักษณะนี้จำเลยมีแหล่งเงินทุนในการว่าจ้างทนายความที่มีความเชี่ยวชาญสูง ผู้พิพากษาซึ่งเป็นนักกฎหมายอาชีพที่ไม่มีบทบาทในการค้นหาความจริงเชิงรุก อีกทั้งพยานหลักฐานบางกรณีเป็นเรื่องของหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ หรือเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถเฉพาะทาง แต่เนื่องจากลูกขุนซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาไม่ได้รับการฝึกอบรมในเรื่องของการรับฟังพยานหลักฐานดังกล่าว เสมือนนักกฎหมายอาชีพ ย่อมส่งผลต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ศาลสูงสุด⁶ ของประเทศสหรัฐอเมริกาได้วินิจฉัยหลักรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 4 Forth Amendment⁷ ว่าหมายความรวมถึงหลักการห้ามรับฟังพยานหลักฐาน

⁶ วิสาร พันธนะ, "วิธีพิจารณาความอาญาในสหรัฐอเมริกา," ดุลพินิจ เล่ม 5 ปีที่ 25 (กันยายน – ตุลาคม 2521): 49 – 50.

⁷ Fourth Amendment มีใจความว่าสิทธิของบุคคลที่จะได้รับความปลอดภัยในร่างกาย บ้านเรือน เอกสารทรัพย์สิน ให้พ้นจากการค้น จับหรือยึด โดยไม่มีเหตุอันสมควร มีอาจจะละเมิดได้ หมายเช่นนั้นจะออกได้ต่อเมื่อปรากฏเหตุอันน่าเชื่อถือ ประกอบกับได้มีการสาบานให้ถ้อยคำรับรอง โดยต้องบันทึกสถานที่ที่จะถูกค้นตัวบุคคลหรือสิ่งของที่จับหรือยึดด้วย

Exclusionary Rule คือ การกำหนดให้ศาลปฏิเสธไม่รับฟังพยานหลักฐานใด ๆ ในคดีอาญา ซึ่งได้มาโดยฝ่าฝืนรัฐธรรมนูญ โดยบังคับใช้แก่กรณีการที่ตำรวจฝ่าฝืนการจับ ค้น ยึด สิทธิจะไม่ให้การปรักปรำตนเอง สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ และการฝ่าฝืนต่อกระบวนการยุติธรรมแห่งกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักเรื่องผลไม้ของต้นไม้ที่เป็นพิษ (The fruit of a poisonous tree doctrine)⁸ โดยศาลได้วางหลักไว้ว่า เมื่อต้นตอหรือแหล่งกำเนิดที่ทำให้พยานหลักฐานได้มาโดยไม่ชอบแล้ว พยานหลักฐานนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ชอบไปด้วย เปรียบเสมือนผลไม้ที่เกิดจากต้นไม้ที่เป็นพิษ ผลนั้นย่อมเป็นพิษร้ายไปด้วย ส่งผลให้พยานหลักฐานที่มีความสำคัญในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงต้องถูกห้ามมิให้ศาลรับฟังหรือไม่ให้เข้าสู่ความรับรู้ของคณะลูกขุน ทั้งที่พยานหลักฐานเหล่านั้นมีคุณค่าในการพิสูจน์ความผิดของจำเลย ดังคำกล่าวของผู้พิพากษา Cardozo ว่าหลัก the fruit of poisonous tree doctrine เท่ากับเป็นการปล่อยให้อาชญากรหลุดรอดกรงเล็บของกฎหมาย เพราะเหตุที่พยานหลักฐานปลั่งผลาดไป ด้วยสาเหตุดังกล่าว จึงทำให้จำเลยในคดีลักษณะนี้หลุดพ้นจากข้อกล่าวหา เพราะโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงให้ลูกขุนเชื่อว่าผู้ต้องหากระทำความผิดจนปราศจากข้อสงสัยตามสมควร

ดังนั้นมาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งจึงได้ถูกนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการปราบปรามอาชญากรรม ด้วยการทำลายเศรษฐกิจของอาชญากร โดยกำหนดให้โจทก์มีภาระการพิสูจน์ว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมในระดับมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแพ่ง (Proof on the balance of preponderance) กล่าวคือพิสูจน์เพียงให้เห็นถึงพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือว่า รัฐก็สามารถริบทรัพย์สินเหล่านั้นให้ตกเป็นของแผ่นดิน

การที่ประเทศสหรัฐอเมริกา นำกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งมาใช้บังคับส่วนหนึ่งมาจากปัญหาการดำเนินคดีอาญา โดยปกติไม่สามารถแก้ปัญหอาชญากรรมทางเศรษฐกิจได้ แต่หากพิจารณาโดยสภาพของการริบทรัพย์สินทางแพ่งก็มีลักษณะเป็นการลงโทษที่ตัวบุคคลอยู่ด้วยในตัว ไม่ใช่การป้องกันแต่เพียงอย่างเดียว เพียงแต่เป็นการลดมาตรฐานการพิสูจน์ความผิดจากการพิสูจน์ให้ได้ความชัดเจนโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร (Proof beyond a reasonable doubt) เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าพยานหลักฐานนั้นมีความน่าเชื่อถือมากกว่า (preponderance of evidence) แต่การนำมาบังคับใช้ก็ยังมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับหลักนิติรัฐ (due process) ตามที่กล่าวมาแล้ว

⁸ เข็มชัย ชุตินวงศ์, กฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2535) น. 246.

ส่วนประเทศไทยมีความจำเป็นหรือไม่ในการใช้มาตรการริบทรัพย์ทางแพ่ง ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ทั้งนี้โดยวิเคราะห์จากระบบในการค้นหาความจริงในคดีอาญา เพราะการนำมาตราการริบทรัพย์ทางแพ่ง ซึ่งเป็นมาตรการแก้ไขปัญหาปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจตามกระบวนการพิจารณาของประเทศสหรัฐอเมริกามาใช้บังคับในประเทศไทยนั้น ต้องพิจารณาว่าประเทศไทยมีระบบการดำเนินคดีอาญาที่ก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินคดีอาญากับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจหรือองค์การอาชญากรรมเหมือนเช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกาหรือไม่ เพื่อจะได้พัฒนาและแก้ไขปัญหานั้นได้เหมาะสมถูกต้องตรงตามสภาพปัญหาของประเทศไทย

4.3.2 วิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย

กระบวนการพิจารณาคดีของไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์ ทำให้วิธีพิจารณาในคดีอาญาในประเทศไทยมีทั้งระบบกล่าวหาผสมกับระบบไต่สวน ดังความเห็นของนักวิชาการ ดังนี้

อาจารย์ชวลิต โสภณวัต⁹ บัญญัติแห่ง ป. วิแพ่ง มาตรา 95 (2) ที่ให้ศาลมีอำนาจมีคำสั่งยอมรับฟังพยานบอกเล่าโดยกว้างขวางก็ดี ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งกำหนดการตรวจบุคคล วัตถุ สถานที่ หรือตั้งผู้เชี่ยวชาญเมื่อศาลเห็นเองว่าจำเป็นและสมควรก็ดี (ป. วิแพ่ง มาตรา 99) การให้ศาลเลือกใช้วิธีถามพยานเองได้ก็ดี (ป. วิแพ่ง มาตรา 116 (1)) การให้ศาลมีอำนาจที่จะถามพยานด้วยคำถามใด ๆ ในระหว่างพิจารณาเพื่อค้นหาความจริงก็ดี (ป. วิแพ่ง มาตรา 119) สำหรับในคดีอาญา การให้ศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยได้ (ป. วิอาญา มาตรา 175) การให้ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติมโดยผลการที่เรียกกันว่าพยานศาล ในระหว่างพิจารณา (ป. วิอาญา มาตรา 228) และการให้ศาลมีอำนาจถามโจทก์จำเลยหรือพยานคนใดได้ระหว่างพิจารณาเมื่อศาลเห็นสมควร (ป. วิอาญา มาตรา 235) เหล่านี้ เป็นหลักการแห่งการค้นหาความจริงโดยศาล (Principle of judicial investigation) ของระบบไต่สวนโดยแท้ อันตรงกันข้ามกับหลักการที่จำกัดอำนาจศาลให้พิจารณาแต่เฉพาะ

---

⁹ ชวลิต โสภณวัต, "กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวหาจริงหรือ," ตุลพาท เล่ม 6, ปีที่ 28 (พฤศจิกายน - ธันวาคม 2524): 39.

พยานหลักฐานเท่าที่คู่ความเสนอ (Principle of party presentation) ของระบบกล่าวหา¹⁰ ฉะนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความของเราโดยเฉพาะส่วนที่ว่าด้วยพยานหลักฐานจะต้องเป็นกฎหมายในระบบผสม คือ นำข้อดีของแต่ละระบบมาใช้

อาจารย์ พรเพชร วิชิตชลชัย¹¹ เห็นว่า อิทธิพลของกฎหมายคอมมอนลอว์มีผลต่อระบบการสืบพยานของไทย ทำให้ศาลไทยวางตัวเป็นกลางในคดี ระบบกฎหมายลักษณะพยานได้รับอิทธิพลจากกฎหมายลักษณะพยานของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น การกำหนดประเด็นหน้าที่นำสืบและภาระการพิสูจน์ การถามค้านพยาน เป็นต้น แม้ว่าการยกร่างกฎหมาย ในสมัยเริ่มปฏิรูปการศาลสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น ได้นำกฎหมายลักษณะพยานอันเป็นกฎหมายที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของศาลในการพิจารณาคดีไปใส่ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นลักษณะของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมายหรือประเทศที่มีระบบการพิจารณาคดีแบบไต่สวน แต่ในทางปฏิบัติ ซึ่งศาลไทยได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมตะวันตกได้มีการจัดระบบศาลยุติธรรมแบบอังกฤษ...ซึ่งเป็นประเทศที่ใช้กฎหมายระบบคอมมอนลอว์ อิทธิพลของกฎหมายคอมมอนลอว์จึงมีผลต่อระบบการสืบพยานของไทย ทำให้ทางปฏิบัติศาลไทยวางตัวเป็นกลางในการพิจารณาคดีซึ่งเป็นรากฐานของระบบกล่าวหา ที่ถือว่าผู้พิพากษาต้องวางตัวเป็นกลางและมีหน้าที่ในการควบคุมการเสนอพยานหลักฐาน ส่วนการค้นหาข้อเท็จจริงมาแสดงให้ปรากฏเป็นของคู่ความ...เมื่อถึงยุคของการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความซึ่งมีบทบัญญัติให้อำนาจศาลอย่างเต็มที่ในการเรียกพยานมาสืบหรือในการซักถามพยาน แต่ผู้พิพากษาไทยก็จำกัดบทบาทของตนในเรื่องนี้¹²

ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฐนนคร¹³ “หลักการดำเนินคดีอาญาของไทย แม้ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยเรา ผู้เสียหายจะมีอำนาจฟ้องคดีอาญาได้ด้วย หรือมีหลักการดำเนินคดีอาญาโดยเอกชน (Private prosecution) อยู่ด้วย แต่ตามมาตรา 32 ซึ่งบัญญัติ

¹⁰ E.J. Cohn, “Manual of German Law” Vol. II, 1971, p.176.

¹¹ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เกรโกรว จำกัด, 2542) น.6.

¹² พรเพชร วิชิตชลชัย, อ้างแล้ว เซึ่งอรรถที่ 11, น.6.

¹³ คณิต ฐนนคร, “บทบาทศาลในคดีอาญา,” วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิต ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2544): 54.

ว่า “เมื่อพนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมกัน ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าผู้เสียหายจะกระทำผิดคดีของอัยการเสียหาย โดยกระทำหรือละเว้นกระทำการใด ๆ ในกระบวนการพิจารณาพนักงานอัยการมีอำนาจร้องต่อศาลให้สั่งผู้เสียหาย กระทำหรือละเว้นการกระทำนั้น ๆ ได้” จากบทบัญญัตินี้แสดงว่า ในการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยนั้นรัฐเป็นใหญ่ ฉะนั้นโดยหลักแล้ว หลักการดำเนินคดีอาญาของไทยเราจึงเป็น “หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” ที่องค์กรมีหน้าที่ต้องตรวจสอบความจริงแท้ของเรื่องและต้องกระตือรือร้น (active) ในการตรวจสอบความจริง

บทบาทในการตรวจสอบความจริงอย่างกระตือรือร้นนี้ไม่เว้นแม้กระทั่งศาล การที่ศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมา เพื่อประกอบการวินิจฉัยได้ตามมาตรา 175 กิติ หรือการที่ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติมตามมาตรา 228 กิติ เหล่านี้แสดงถึงบทบาทของศาลในการตรวจสอบความจริงอย่างกระตือรือร้นทั้งสิ้น และแสดงให้เห็นบทบาทของความเป็นภาวะวิสัยของศาลด้วย ฉะนั้นความยุติธรรมตามกฎหมายหรือตามคำพิพากษากับความยุติธรรมตามความเป็นจริงจึงเป็นสิ่งเดียวกันอยู่แล้ว เพราะมีฉะนั้นแล้วจะเรียกว่าการดำเนินคดีอาญาเป็นการอำนวยความยุติธรรมโดยรัฐย่อมจะไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติศาลได้ปฏิบัติตรงกันข้ามกับหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาลใช้อำนาจตามมาตรา 228 น้อยมาก นอกจากนั้นตามมาตรา 229 ศาลเป็นผู้สืบพยาน จะสืบในศาลหรือนอกศาลก็ได้ แล้วแต่เห็นควรตามลักษณะของพยาน แต่ในทางปฏิบัติ การดำเนินคดีอาญากลายเป็นการต่อสู้ระหว่างพนักงาน อัยการกับจำเลยไป ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐแต่อย่างใด”

ผู้ศึกษาเห็นว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในส่วนของ การค้นหาความจริงในคดีอาญา ให้นำหนักไปในการดำเนินคดีโดยหลักตรวจสอบและค้นหาความจริงในเนื้อหาทุกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ต้องมีส่วนร่วมในการค้นหาความจริง ไม่ใช่การค้นหาความจริงตามแบบพิธีด้วยการต่อสู้ระหว่างคู่ความ การกำหนดให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานที่พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ที่บัญญัติว่า ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์ทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่ามโซ่ เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดและความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา

นอกจากนี้กฎหมายยังบัญญัติให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจในการแสดงบทบาทเชิงรุกในการค้นหาความจริงตามเนื้อหา เช่น บทบัญญัติในมาตรา 175 เมื่อโจทก์สืบพยานเสร็จแล้ว ถ้าเห็นสมควรศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการ

วินิจฉัยได้ เพื่อให้ศาลสามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเพื่อความกระจ่างชัด หรือมาตรา 176 ในชั้นพิจารณา ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง ศาลจะพิพากษาโดยไม่สืบพยานหลักฐานต่อไปก็ได้ เว้นแต่คดีที่มีข้อหาในความผิด ซึ่งจำเลยให้การรับสารภาพนั้น กฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไป หรือโทษสถานที่หนักกว่านั้น ศาลต้องฟังพยานโจทก์จนกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง บทบัญญัติดังกล่าวเป็นการยืนยันว่าการค้นหาความจริงในคดีอาญาของไทยเป็นการค้นหาความจริงในเนื้อหาตามหลักการตรวจสอบ กล่าวคือ แม้จำเลยให้การรับสารภาพว่าคนได้กระทำความผิดซึ่งมีอัตราอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป ศาลต้องรับฟังพยานโจทก์เพิ่มเติมจนพอใจว่าจำเลยกระทำความผิดจริง หากรับฟังได้ว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดจริง แตกต่างจากคำรับสารภาพศาลก็สามารถยกฟ้องจำเลยได้ ไม่ต้องยึดถือเป็นอันยุติตามคำรับสารภาพของจำเลย ทั้งยังกำหนดให้ศาลสามารถตรวจสอบค้นหาความจริงได้เพิ่มเติมจากการทางสืบของคู่ความได้ เช่น

มาตรา 228 ระหว่างพิจารณาโดยผลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติม จะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้

มาตรา 229 ศาลเป็นผู้สืบพยาน จะสืบในศาลหรือนอกศาลก็ได้ แล้วแต่เห็นสมควรตามลักษณะของพยาน

มาตรา 235 วรรคหนึ่ง ในระหว่างพิจารณา เมื่อเห็นสมควร ศาลมีอำนาจถามโจทก์จำเลยหรือพยานคนใดได้ เป็นต้น

หลักการรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติไว้ในมาตรา 226 พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ต้องเป็นพยานชนิดที่มีได้เกิดขึ้นจากการจงใจมีคำมั่นสัญญาชู้เชิญ หลอกหลวง หรือโดยมิชอบด้วยประการอื่น และให้สืบตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นว่าด้วยการสืบพยาน จึงเห็นได้ว่า โดยหลักแล้วพยานทุกชนิดที่มีคุณค่าสามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีอาญาสามารถรับฟังได้ แต่จะมีความน่าเชื่อถือเพียงใดเป็นเรื่องของการวินิจฉัยซึ่งนำพยานหลักฐาน ข้อจำกัดการรับฟังพยานจะมีเฉพาะเป็นกรณีที่มีความกระหยาบสาระสำคัญของหลักการพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ดี

ดังนั้น เมื่อพิจารณารูปแบบการดำเนินคดีอาญาและหลักการค้นหาความจริงในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย จะเห็นได้ว่ามีข้อแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา โดยสรุป คือ

1. วิธีพิจารณาความอาญาของไทยผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายเป็นผู้วินิจฉัยทั้งปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย โดยบทบัญญัติของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้อำนาจศาลในการถามพยานเพิ่มเติม หรือเรียกพยานหลักฐานมาสืบด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการให้อำนาจศาลเข้าไปค้นหาความจริงในคดี กล่าวคือ ศาล พนักงานอัยการ ทนายความ จำเลย เป็นผู้สืบพยานหลักฐานในการค้นหาความจริง ไม่ถูกจำกัดเฉพาะข้อเท็จจริงที่คู่ความนำเสนอเท่านั้น ศาลมีดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานอย่างกว้างขวาง ไม่ถูกจำกัดเคร่งครัดด้วยบทตัดพยานหลักฐาน

2. คู่ความสามารถอุทธรณ์ฎีกาปัญหาข้อเท็จจริง เพื่อให้ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาได้ ทบทวนการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงในคดีอาญาอีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็ประสบปัญหา รัฐก็มีความยากลำบากในการพิสูจน์ความผิดของผู้กระทำความผิดอาชญากรรมทางเศรษฐกิจและการกระทำความผิดที่มีลักษณะเป็นองค์กรอาชญากรรม ที่จะต้องพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยตามสมควรเช่นกัน แต่ผู้ศึกษาเห็นว่าปัญหาดังกล่าวไม่ได้เกิดจากสาเหตุเช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวคือตามวิธีพิจารณาคดีอาญาของไทยมีความยืดหยุ่นสูง ทั้งการให้ศาลค้นหาความจริงเชิงรุก ศาลมีอำนาจรับฟังพยานหลักฐานอย่างกว้างขวาง แตกต่างจากประเทศสหรัฐอเมริกา

ผู้ศึกษามีความเห็นว่างสภาพปัญหาการปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจและการกระทำความผิดที่มีลักษณะเป็นองค์กรอาชญากรรมของประเทศไทยเกิดจากสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ

ก. สภาพปัญหาของประเทศไทยในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยจนปราศจากข้อสงสัยตามสมควร เกิดจากการที่องค์กรต่าง ๆ ไม่ยอมให้อำนาจตามกฎหมายอย่างแท้จริง ศาลวางตัวเป็นเฉยต่อการแสดงบทบาทในการค้นหาความจริง ทำให้บ่อยครั้งศาลบันทึกคำเบิกความพยานไปทั้ง ๆ ที่มีความสงสัยในคำเบิกความดังกล่าว แต่ไม่ยอมให้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 235 ถามโจทก์ จำเลยหรือพยาน เพื่อความกระจ่างชัดในข้อเท็จจริง แต่เมื่อถึงชั้นพิพากษาคดีแล้วกลับพิพากษายกฟ้องด้วยการกล่าวอ้างว่าคำเบิกความดังกล่าวเคลือบแคลงสงสัย ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยตามมาตรา 227 วรรคสอง เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย

ข. สภาพปัญหาของประเทศไทยเกี่ยวกับด้านพยานหลักฐานไม่ใช่การถูกจำกัด ต้องห้ามรับฟังในชั้นพิจารณา แต่ปัญหาส่วนใหญ่เกิดขึ้นขั้นตอนการแสวงหาพยานหลักฐานในชั้นสืบสวนสอบสวน ทั้งด้านเทคโนโลยี เช่น การพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ รูปแบบมาตรการบังคับ

ทางอาญาในการแสวงหาพยานหลักฐานที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้อำนาจเฉพาะการตรวจค้นและยึดไว้เป็นพยานหลักฐานเท่านั้น

อนึ่งผู้ศึกษาไม่ได้โต้แย้งว่ากระบวนการริบทรัพย์ทางแพ่งมีประสิทธิภาพในด้านการปราบปรามอาชญากรรม แต่การใช้กระบวนการซึ่งมีประสิทธิภาพสูงในการปราบปรามอาชญากรรมดังกล่าว ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อสิทธิของบุคคลมากไปด้วยเช่นกัน แม้ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นต้นแบบของมาตรการดังกล่าวยังมีข้อโต้แย้งในทางทฤษฎี ซึ่งยังไม่สามารถหักล้างสภาพโดยธรรมชาติของกระบวนการพิจารณาริบทรัพย์ทางแพ่งที่เป็นการพิจารณาที่กระทบต่อตัวบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน และเป็นการลงโทษด้วยการพรากทรัพย์สินไปจากบุคคลนั่นเอง แต่ด้วยความเคารพผู้ศึกษามีความเห็นที่ว่ามาตรการริบทรัพย์ทางแพ่งไม่ใช่สูตรสำเร็จในการแก้ปัญหาอาชญากรรม สภาพปัญหาด้านประสิทธิภาพในการปราบปรามอาชญากรรมของไทยไม่มีความจำเป็นต้องบังคับใช้มาตรการริบทรัพย์ทางแพ่ง นอกจากนี้ปัจจุบันได้มีการบัญญัติเพิ่มเติมความผิดอาญามูลฐานตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ทำให้รัฐสามารถใช้มาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งได้อย่างกว้างขวางขึ้น ย่อมทำให้หลักประธานแห่งคดีถูกละเลยมากขึ้นตามไปด้วย